

Ткач О. В.

здобувач

(Київський національний
університет ім. Тараса Шевченка)

УДК 343.131

**МІСЦЕ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ
НЕДОТОРКАНОСТІ ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ ОСОБИ**

Визначено поняття та місце процесуальних гарантій кримінального процесу в системі правових гарантій. Розглянуто роль процесуальних гарантій в забезпеченні недоторканності приватного життя особи, а також проблемні питання їх реалізації з огляду на проведену науково-дослідну роботу визначених вчених.

Ключові слова: правові гарантії, процесуальні гарантії, процесуальна форма, приватне життя особи, недоторканність приватного життя.

Постановка проблеми. Права і свободи людини є однією з найважливіших суспільних цінностей, а гарантії їх захисту все частіше стають предметом різних досліджень, в основі яких лежить з'ясування проблем, пов'язаних із використанням, виконанням та дотриманням процесуальних гарантій захисту прав та законних інтересів людини. Зрештою, реальність цих прав та свобод залежить від рівня їх захищеності та гарантованості. Зокрема, особиста недоторканність людини є предметом дослідження таких наук, як філософія, соціологія, історія, політологія, юриспруденція. Саме права і свободи людини та гарантії їх захисту визначають зміст і спрямованість діяльності держави, є головним її обов'язком. При цьому, якщо турбота про це благо буде проявлятися до кожного, вона проявлятиметься й до суспільства в цілому.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Питання недоторканності приватного життя та процесуальних гарантій її забезпечення у кримінальному процесі розглядалися у працях видатних науковців, зокрема Ю.П. Аленіна, В.М. Бесчастного, В.В. Гевка, Ю.М. Грошевого, В.М. Корнукова, Е.Ф. Куцевої, О.П. Кучинської, М.М. Михеєнка, В.Т. Нора, І.Л. Петрухіна, М.А. Погорецького, В.Ф. Погорілка, М.М. Полянського, В.І. Сліпченка, В.С. Шадріна, В.П. Шибіка, М.Є. Шумила, О.Г. Яновської та інших.

Метою цього дослідження є визначення процесуальних гарантій кримінального процесу, їх місця в системі правових гарантій та виокремлення процесуальних гарантій, якими забезпечується недоторканність приватного життя особи.

Виклад основного матеріалу. Конституція України визначає концептуальні засади кримінального провадження та виділяє ті групи суспільних відносин, котрі підлягають захисту з боку держави. Посилення правового захисту особи, розширення і зміцнення правових гарантій її прав і свобод в умовах розвитку демократії, а також утвердження незалежної судової влади як визначального гаранта цих прав і свобод, справед-

ливості і законності, є необхідною умовою для функціонування демократичної правової держави.

Загалом, крім процесуальних гарантій, однією зі складових правових гарантій є поняття «гарантії законності». Треба погодитися із запропонованим науковцями визначенням, відповідно до якого «гарантії законності – це позитивні об'єктивні умови, що сприяють підвищенню рівня розвитку суспільства, добробуту народу, а також юридичні засоби і способи, через які забезпечується режим законності у країні» [4, с. 210]. Виходячи з цього поняття, можемо дійти висновку, що гарантії законності є фундаментальними правовими гарантіями, які поширюють свій вплив на всі галузі права в цілому та є гарантіями кожної галузі права із урахуванням особливостей цих галузей права.

Що ж тоді можна назвати процесуальними гарантіями? На думку М.М. Михеєнка, це передбачені кримінально-процесуальним законом засоби забезпечення завдань кримінального судочинства й охорони прав і законних інтересів осіб, які беруть у ньому участь. Водночас процесуальні гарантії – це не окремі розрізнені засоби, а цілісна їх система, які в сукупності й забезпечують правосуддя [6, с. 11].

Погоджуємося з цим визначенням, але вважаємо більш точною та пристосованою до сьогодення таку редакцію цього поняття: процесуальні гарантії – це закладена у процесуальній формі система правових засобів, які забезпечують встановлення об'єктивної істини й справедливості правосуддя, досягнення мети й виконання завдань кримінального судочинства, можливість усіма суб'єктами кримінального процесу реалізовувати свої права, свободи і виконувати свої обов'язки.

Гарантії прав та свобод людини і громадянина, як зазначає В.Ф. Погорілко, – це умови, засоби, способи, які забезпечують здійснення у повному обсязі і всебічну охорону прав і свобод людини. Поняття «гарантії» охоплює всю сукупність об'єктивних та суб'єктивних чинників, спрямованих на практичну реалізацію прав та свобод, на усунення можливих перешкод їх повного або належного здійснення [7, с. 555]. Процесуальні гарантії прав і свобод людини у кримінальному процесі є особливим видом гарантій, які забезпечують реалізацію цих прав і свобод у процесі кримінального судочинства, їх захист від безпідставного втручання та відновлення у разі їх порушення. Якщо право – це можливість відповідної поведінки, то процесуальні гарантії представляють собою юридично визначені процедури реалізації відповідних прав, механізм попередження їх порушень, порядок захисту і відновлення порушених прав і свобод людини.

У період руйнування тоталітарної більшовицької системи та становлення демократизації соціально-економічного та державного правового ладу, а саме на рубежі 1980–1990-х рр., чітко простежується перша спроба реформування гарантій захисту прав і свобод людини і громадянина [2]. Цей процес став однією з передумов реформування всієї правової системи країни через побудову її на демократичних принципах, що вимагало не лише зовнішньої зміни законодавства, а й побудови його на принципово

інших засадах. Законодавство про адвокатуру повинно було стати таким, щоб найбільш повно віддзеркалювати гуманістичні ідеї, сприяти забезпеченню прав і свобод людини.

На початку 1990-х рр. були внесені істотні зміни у галузеві законодавства, згідно з якими права адвоката значно розширювалися порівняно з попередніми актами, що, у свою чергу, сприяло гарантуванню прав людини [9, с. 54].

Основним із завдань Кримінального процесуального кодексу є встановлення порядку кримінального провадження на засадах пріоритетності прав і свобод людини. Процедура кримінального провадження, запропонована у новому КПК України, підвищує рівень захисту прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, гарантує неухильне дотримання з боку державних органів законності при здійсненні процесуальної процедури. Наприклад, В.Я. Тацій так коментує ч. 1 ст. 2 КПК: «Застосування належної правової процедури означає суворе дотримання встановленого кримінальним процесуальним законом порядку досудового розслідування та судового провадження. Саме це є гарантією встановлення об'єктивної істини при здійсненні кримінального провадження, застосування до винного справедливого покарання і непритягнення до кримінальної відповідальності невинуватого» [6, с. 8].

Згідно зі ст. 3 Основного закону людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [3, с. 3]. Спрямування на виконання положень цієї статті простежується в законодавстві з перших днів незалежності України, а отже кримінальна процесуальна діяльність повинна бути спрямована не тільки на захист інтересів людини, суспільства й держави від злочинних посягань, а й захищати самі права і свободи людей. Права і свободи людини мають найвищу соціальну й юридичну цінність, а їх захист визначає направленість діяльності держави. Важливим елементом є і процесуальна форма, котра сприяє реалізації ідей правової держави у сфері правосуддя, виступає гарантом захисту прав і свобод людини. Якщо у правовій державі громадянами реалізується ідея «дозволено все, що не заборонено законом», то стосовно учасників процесу, які мають розпорядчі повноваження, повинен діяти принцип «дозволено лише те і лише в такій формі, що і як передбачено законом». Такий підхід обмежує правом владу як взагалі, так і в кримінальному процесі зокрема, забезпечує верховенство закону в сфері правосуддя [8, с. 138]. Отже, процесуальна форма – це відповідні змісту й принципам кримінального процесу, передбачені кримінально-процесуальним правом умови, послідовність та порядок діяльності учасників процесу, засоби реалізації ними своїх прав, свобод і обов'язків, процедура здійснення окремих процесуальних дій та прийняття юридичних рішень. Очевидно, що процесуальна форма повинна включати таку систему гарантій, яка забезпечувала б як встановлення істини, так і захист прав і свобод людини.

Для належного застосування норм кримінального процесуального за-

конодавства важливе значення мають рішення Конституційного Суду України, в яких також дається офіційне тлумачення окремих норм, що регулюють кримінальну процесуальну діяльність. Зокрема, конституційні норми, спрямовані на захист приватного життя людини, знайшли своє роз'яснення в рішенні Конституційного Суду у справі № 1-9/2012 від 20 січня 2012 р. за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень ч. 1, 2 ст. 32, ч. 2, 3 ст. 34 Конституції України. В цьому рішенні Конституційний Суд зазначив, що інформація про особисте та сімейне життя особи (персональні дані про неї) – це будь-які відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована, а саме: національність, освіта, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, матеріальний стан, адреса, дата і місце народження, місце проживання та перебування тощо, дані про особисті майнові та немайнові відносини цієї особи з іншими особами, зокрема членами сім'ї, а також відомості про події та явища, що відбувалися або відбуваються у побутовому, інтимному, товариському, професійному, діловому та інших сферах життя особи, за винятком даних стосовно виконання повноважень особою, яка займає посаду, пов'язану зі здійсненням функцій держави або органів місцевого самоврядування. Така інформація про фізичну особу та членів її сім'ї є конфіденційною і може бути поширена тільки за її згодою, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [9].

Із урахуванням позиції Конституційного Суду України вважаємо, що поняття «приватне життя особи» має включати обставини особистого існування людини, таємницю віросповідання, конфіденційність творчого і духовного життя; обставини життєдіяльності людини, дані щодо здоров'я, фізичного і інтелектуального розвитку людини; інтимні стосунки; обставини як безпосереднього особистого спілкування з іншими людьми (розмов віч-на-віч), так і спілкування через використання поштово-телеграфних, телефонних, комп'ютерних та інших технічних комунікацій; взаємовідносини в сім'ї, спілкування та стосунки з іншими людьми, зміст приватних щоденників, листів та записок, спосіб життя та всі інші конфіденційні обставини існування людини, які вона сама не вважає за потрібне або можливе розголошувати. Адже соціальна цінність права на захист приватного життя людини великою мірою залежить від того, яке місце і роль у процесі його реалізації відводиться самій людині, як забезпечується її особиста недоторканність, якими механізмами обмежується свавілля влади. При цьому слід зазначити, що найчастіше неправомірне обмеження конституційного права на особисту недоторканність здійснюється саме правоохоронними органами.

Зазначимо, що зміст процесуальних гарантій недоторканності приватного життя включає такі складові:

1) неможливість свавільного втручання в особисте життя та збирання конфіденційної інформації про особу без її попередньої згоди, окрім випадків, чітко врегульованих законодавством України;

2) встановлення принципу добропорядності людини для забезпечення діяльності механізму юридичного захисту честі та гідності особи;

3) надання людині права на ознайомлення з одержаною про неї інформацією з дотриманням процедури, встановленої законодавством України;

4) надання людині права на витребування, знищення і спростування конфіденційної чи недостовірної інформації про неї в разі відсутності необхідності подальшого використання цих відомостей;

5) відшкодування моральної шкоди, заподіяної безпідставним втручанням у приватне життя людини і свавільним використанням інформації, здобутої внаслідок цього втручання;

6) судовий захист порушеного права про недоторканність приватного життя.

Вважаємо, що процесуальним гарантіям повинно належати основне місце в системі правових гарантій, які визначатимуть курс України на демократизацію і гуманізацію кримінального процесуального законодавства. І це закономірно, адже порушення цих гарантій найбільш істотно впливає на права і охоронювані законом інтереси осіб, які залучаються до кримінальної процесуальної діяльності, в першу чергу підозрюваного та обвинуваченого. На практиці цим учасникам не завжди надається достатнє забезпечення необхідних умов для здійснення прав, свобод і задоволення законних інтересів, а також захисту недоторканності їх приватного життя.

Кримінальний процесуальний кодекс дає змогу віднайти справедливий баланс між інтересами держави та особи, яка притягується до кримінальної відповідальності, оскільки, з одного боку, передбачає сучасні інструменти для боротьби зі злочинністю, підвищує оперативність та ефективність кримінального судочинства, а з іншого – сприяє утвердженню гарантій прав людини та надає їй значні можливості для захисту своїх прав, свобод й інтересів.

Висновок. Зважаючи на викладене, можемо дійти висновку, що наукові дослідження стосовно розкриття питання процесуальних гарантій та їх місця у забезпеченні приватного життя людини є актуальними, а результати подальших їх досліджень стануть у нагоді в процесі подальшого вдосконалення національного законодавства та правозастосування положень Кримінального процесуального кодексу України. Особливого звучання таке дослідження набуває у світлі дії нового Кримінального процесуального кодексу, який покликаний удосконалити правове регулювання у сфері кримінального судочинства, привнести у нього європейські цінності та принципи, перетворити неухильне дотримання прав людини на ключову ідею всього кримінального процесу.

Бібліографічні посилання

1. Гевко В. В. Кримінально-процесуальна форма: структура та елементи / В. В. Гевко // Право України. – 2002. – № 8. – С. 138-139.
2. Гончаренко В. Г. Історія держави і права України : підручник : у 2-х т. Том 2 / В. Г. Гончаренко, А. Й. Рогожин, О. Д. Святоцький та ін. – К., 2000. – 519 с.
3. Конституція України // ВВР України. – 1996. – № 30.
4. Копейчиков В. В. Загальна теорія держави і права : навч. посібник /

В. В. Копейчиков. – К. : Юрінком Інтер, 1997. – 320 с.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. коментар у 2-х томах. Т. 1 / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х. : Право, 2012.

6. Михеєнко М. М. Кримінальний процес України / Михеєнко М. М., Нор В. Т., Шибіко В. П. – К. : Либідь, 1999. – 536 с.

7. Погорілко В. Ф. Гарантії прав та свобод людини і громадянина / Погорілко В. Ф. // Юридична енциклопедія у 6-ти томах. Т. 1. – К., 1998 – 672 с.

8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради від 20.01.2012 № 2-рп [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-12>.

9. Яновська О. Г. Адвокатура України : навч. посібник / О. Г. Яновська. – К., 2007. – 280 с.

Ткач О.В. Место процессуальных гарантий в обеспечении неприкосновенности частной жизни лица. Определены понятие и место процессуальных гарантий уголовного процесса в системе правовых гарантий. Рассмотрена роль процессуальных гарантий в обеспечении неприкосновенности частной жизни лица, а также проблемные вопросы их реализации с учетом проведенной научно-исследовательской работы выдающихся ученых.

Ключевые слова: правовые гарантии, процессуальные гарантии, процессуальная форма, частная жизнь личности, неприкосновенность частной жизни.

Tkach O.V. Procedural safeguards: their place in providing inviolability of the individual's privacy. This study concerns the definition and place of procedural safeguards of the criminal process in the system of legal guarantees. We investigate the concept of "procedural safeguards" that is part of "legal guarantees". The author focuses on the role of procedural safeguards to ensure the privacy of individuals and problems of implementation in view of ongoing research work of outstanding scientists. Since the Constitution of Ukraine defines conceptual foundations of the criminal proceedings and identifies the groups of social relations, which are protected by the state. Strengthening legal protection of people, expansion and strengthening of legal guarantees of rights and freedoms in the development of democracy and the establishment of an independent judiciary as a determinant guarantee these rights and freedoms, justice and the law - a necessary condition for the functioning of a democratic state.

For proper application of criminal procedural law are important decisions of the Constitutional Court of Ukraine which also provides a formal interpretation of certain rules governing criminal procedural activities. In particular, the constitutional rules designed to protect privacy rights have found their explanation in the decision of the Constitutional Court of Ukraine, in the case № 1-9/2012 on January 20, 2012 by the constitutional appeal Zhashkiv District Council Cherkasy region on the official interpretation of the provisions of paragraphs, article 32, the second paragraph, third paragraph of Article 34 of the Constitution of Ukraine.

The main objectives of the Criminal Procedure Code of Ukraine (hereinafter - CCP) is to establish a course of criminal proceedings on the basis of priority of rights and freedoms. Procedure criminal proceedings proposed by the new Code of Ukraine, increases the level of protection of rights, freedoms and legitimate interests of the criminal proceedings, ensures strict compliance by public authorities in the exercise of procedural legality of procedure.

Keywords: legal guarantees, procedural safeguards, procedural form, individual privacy, privacy.

Надійшла до редакції 19.12.2013